

BOSHLANG'ICH SINFLARDA O'QISH SAVODXONLIGI DARSLARIDA O'QUVCHILARNING BOG'LANISHLI NUTQINI RIVOJLANTIRISHDA INNOVATSION TA'LIM TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Abduraxmonova G.R.

*NamDU "Boshlang'ich ta'limda ijtimoiy-gumanitar fanlarni
o'qitish metodikasi" kafedrasida o'qituvchisi*

Annotatsiya

Maqolada mamlakatimizda zamonaviy innovatsion texnologiyalar orqali ta'limni boshqarishning ahamiyati va o'quvchilar nutqini rivojlantiruvchi metodlar tahlil qilinadi. Boshlang'ich sinf ona tili va o'qish savodxonligi darslarida innovatsion talim texnologiyalaridan ya'ni interfaol metodlaridan foydalanish keng yoritib o'tilgan. Interfaol metodlar o'quvchilarning bilimlarini yanada mustahkam egallanishiga, nutq madaniyatini oshishiga, matnlarni, savollarni to'g'ri tuzishiga, o'z fikrini bayon etishga o'rgatishi aytilgan.

Kalit so'zlar: ta'lim, o'qituvchi, o'quvchi, nutq, bog'lanishli nutq, texnologiya, metod, interfaol metod, innovatsiya, axborot, jarayon, faoliyat.

USE OF INNOVATIVE EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF CONNECTED SPEECH OF STUDENTS IN PRIMARY CLASS MOTHER LANGUAGE AND READING LITERACY LESSONS

Abstract

The article analyzes the importance of education management through modern innovative technologies in our country and the methods of developing students' speech. The use of innovative educational technologies, i.e. interactive methods, has been widely covered in the classes of mother tongue and reading literacy of the primary grade. It was mentioned that interactive methods teach students to acquire knowledge more firmly, to increase speech culture, to compose texts and questions correctly, and to express their opinion.

Key words: education, teacher, student, speech, connected speech, technology, method, interactive method, innovation, information, process, activity.

KIRISH

Prezidentimiz o'tgan yili 20-dekabrda Murojaatnomasida "Ushbu davrda to'plagan tajribamiz bir haqiqatni yaqqol isbotlab bermoqda: taraqqiyotga — faqat mashaqqatli va jasoratli mehnat orqali erishiladi", deya ta'kidladi. Bu davlatimiz

rahbarining kecha yoki bugun paydo bo'lgan xulosasi emas. Jamiyatimizning endigi bosqichdagi taraqqiyoti bevosita innovatsion omillarga bog'liqligini hayotning o'zi tasdiqlab turibdi. Bu esa, o'z navbatida, yuqori safarbarlikni, saviyali va sifatli ta'limni talab qiladigan jarayon. Shu bois, 2023-yilga yurtimizda "Insonga e'tibor va sifatli ta'lim yili" deb nom berishni taklif qilgani ham bejiz emas.

Murojaatnomada ta'kidlanganidek, "Ta'lim sifatini oshirish — Yangi O'zbekiston taraqqiyotining yakkayu yagona to'g'ri yo'lidir". Ushbu holatni inobatga olib, davlatimiz rahbari 2022-yil davomida taraqqiyotning ushbu muhim omillariga uzluksiz katta e'tibor qaratib keldi. Jumladan, o'tgan yili 6-iyulda Prezidentimizning "2022-2026-yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi farmoni hamda "2022-2026-yillarda O'zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasini amalga oshirish bo'yicha tashkiliy chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori qabul qilindi.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Bugungi kunda har bir soha va tizim faoliyatini innovatsion g'oyalar va texnologiyalar asosida olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan mavzuga kirishishdan oldin «innovatsiya» so'zining ma'nosiga biroz to'xtalishni lozim topdik.

Innovatsiya tushunchasi (lotincha novus yangi) tadqiqotlarda va ilmiy ishlarda XIX asrlarda qo'llanila boshlagan. Avval u alohida elementlarni bir sohadan boshqa sohaga kiritishni ifodalagan. Texnikaviy yangiliklar kiritish qonuniyatlarini o'rganib firmalar foyda olish uchun «innovatsion siyosatni» butun bir tizim sifatida o'zlashtirishdi. Mazkur faoliyat jamiyat hayotining ixtiyoriy bo'g'inini yangilash bo'yicha umumiy belgilarga, qonuniyatlar, yangilik kiritish mexanizmiga ega.

Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayonda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga

yangilik, o'zgartirishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda interfaol metodlardan foydalanishni taqozo etadi. Interfaol usullar ta'lim jarayonida qatnashayotgan har bir o'quvchining faolligiga, erkin va mustaqil fikr yuritishga asoslanadi. Bu usullardan foydalanganda bilim olish o'quvchi uchun qiziqarli mashg'ulotga aylanadi. Interfaol usullar qo'llanilganda o'quvchilar o'qituvchilar yordami va hamkorligida mustaqil ishlash ko'nikma va malakalariga ega bo'ladilar. O'quvchilar yangi bilimlarni ilmiy izlanish, tadqiqotchilik, tajriba sinovlar o'tkazish asosida o'zlashtiradilar. Ilm orqali bilim olish tamoyiliga amal qilinadi. Ta'lim jarayoni qatnashchilari kichik guruhlarga bo'lingan holda ishlaydilar. O'quv topshiriqlari alohida bir o'quvchiga emas, balki kichik guruhning barcha a'zolariga beriladi. O'qitish jarayonini tashkil etishning

asosiy shakli darsdir. Hozirgi paytda darsning xilma xil noan'anaviy shakllari joriy etilmoqda. Bunday darslar o'quvchining ijodiy qobiliyatini o'stirish, aqliy salohiyatini kuchaytirish, ilmiy dunyoqarashini kengaytirish va har bir yangilikni tez va to'la qabul qila olish ko'nikma va malakalarining shakllanishiga xizmat qiladi.

Dars jarayonida innovatsion texnologiyalarni qo'llash o'quvchilarda ilmiy izlanishga qiziqishni uyg'otadi, ijodkorlik va bunyodkorlik qobiliyatini rivojlantiradi. Natijada egallangan bilim, ko'nikma va malakalar amaliy faoliyatda tatbiq etiladi, o'zlashtirish sifati oshadi. Buning uchun o'qituvchi mahoratli bo'lishi va mavzularning mazmuniga qarab darsni to'g'ri rejalashtirishi, mashg'ulot davomida barcha o'quvchilarni faol va ongli ishlashlariga erishmog'i lozim. Zero, o'qituvchi ta'lim islohotining bosh ijrochisidir. Bunda har bir o'qituvchini qisqa vaqt ichida juda katta miqdordagi axborot to'plamini o'zlashtirish, qayta ishlash va amalda qo'llay olishga o'rgatish muhim ahamiyatga ega. Uni hal qilishda o'qituvchiga o'qitishning an'anaviy usullari bilan birga zamonaviy axborot texnologiyalari, jumladan kompyuterlardan foydalanish yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR

Boshlang'ich sinflarda o'tiladigan darslarning maqsadi: zamonaviy ta'limning mohiyatini ochib berish, pedagog faoliyatini keng qamrovli yoritish. Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy mahorat va darsga ijodiy yondoshib, unda o'qitishning yangi shakl usullarini qo'llash. Eng avvalo, innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llarini ko'rib chiqamiz. Darsda qo'llaniladigan metodlar: noan'anaviy va interfaol. Darsdan kutiladigan natija: o'quvchilarning faolligini oshirish, ta'lim samaradorligini oshirish, o'quvchi va o'qituvchi o'rtasida o'zaro hamkorlikni qaror toptirish, o'quvchilarda erkin va ijodiy fukrlash ko'nikmalarini shakllantirish. Dars rejasi: innovatsion texnologiya, texnologik karta, ta'limning samaradorligi. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interektiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalari o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda, bunday bo'lishining sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchi o'quvchilarni faqat tayyor bilimlarini egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanish, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Ta'lim jarayonida o'quvchi asosiy figuraga aylanadi. Shuning uchun, ta'lim jarayonini tashkil qilishda, o'quvchilarning bog'lanishli nutqini rivojlantirishda zamonaviy o'qitish metodlari interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalarning o'zni benihoya kattadir. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va o'quvchilar faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga

oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq foydalaniladi. Interaktiv metodlar-bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarnig oziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'quvchilarning birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali amalga oshiriladi. Bunday pedogogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lb, ularga quyidagilar kiradi:

-o'quvchini dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur etishi;

-o'quvchilarni o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo'lishini ta'minlashi;

-o'quvchining bilimga bo'lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir beriladigan topshiriqqa ijodiy yondashgan holda kuchaytirishi;

-o'qituvchi va O'quvchining hamisha hamkorlikdagi faoliyatini tashkillanishi.

O'quvchilarning bog'lanishli nutqini rivojlantiruvchi innovatsion texnologiyalarning interfaol usullariga "Seminar musobaqa" texnologiyasi "Tanishuv" texnologiyasi, "Zinama-zina" texnologiyasi, "Aqliy hujum" texnologiyasi, "Charxpalak" texnologiyasi, "Klaster" texnologiyasi, "Bumerang" texnologiyasi, "3x4" texnologiyasi, "Rezyume" texnologiyasi, "Muammo" texnologiyasi, "Labirint" texnologiyasi, "Blits so'rov" texnologiyasi, "FSMU" texnologiyasi, "Skorabey" texnologiyasi, "Yelpig'ich" texnologiyasi, "Muloqot" texnologiyasi, "Baxslashuv" texnologiyasi, "Stenariy" texnologiyasi va boshqalar kiradi.

Masalan, "SWOT-tahlil" metodi.

Metodning maqsadi: mavjud nazariy bilimlar va amaliy tajribalarni tahlil qilish, taqqoslash orqali muammoni hal etish yo'llarni topishga, bilimlarni mustahkamlash, takrorlash, baholashga, mustaqil, tanqidiy fikrlashni, nostandart tafakkurni, bog'lanishli nutqni shakllantirishga xizmat qiladi.

S – (strength)	• kuchli tomonlari
W – (weakness)	• zaif, kuchsiz tomonlari
O – (opportunity)	• imkoniyatlari
T – (threat)	• tўsiqlar

“Xulosalash” (Rezyume, Veer) metodi Metodning maqsadi: Bu metod murakkab, ko‘ptarmoqli, mumkin qadar, muammoli xarakteridagi mavzularni o‘rganishga qaratilgan. Metodning mohiyati shundan iboratki, bunda mavzuning turli tarmoqlari bo‘yicha bir xil axborot beriladi va ayni paytda, ularning har biri alohida aspektlarda muhokama etiladi. Masalan, muammo ijobiy va salbiy tomonlari, afzallik, fazilat va kamchiliklari, foyda va zararlari bo‘yicha o‘rganiladi. Bu interfaol metod tanqidiy, tahliliy, aniq mantiqiy fikrlashni muvaffaqiyatli rivojlantirishga hamda o‘quvchilarning mustaqil g‘oyalari, fikrlarini yozma va og‘zaki shaklda tizimli bayon etish, himoya qilishga imkoniyat yaratadi. “Xulosalash” metodidan ma’ruza mashg‘ulotlarida individual va juftliklardagi ish shaklida, amaliy va seminar mashg‘ulotlarida kichik guruhlardagi ish shaklida mavzu yuzasidan bilimlarni mustahkamlash, tahlili qilish va taqqoslash maqsadida foydalanish mumkin.

Методни амалга ошириш тартиби:

тренер-ўқитувчи иштирокчиларни 5-6 кишидан иборат кичик гуруҳларга ажратади;

тренинг мақсади, ҳар бир гуруҳга умумий муаммони таҳлил қилиниши зарур бўлган қисмлари туширилган тарқатма материаллар тарқатилади;

ҳар бир гуруҳ ўзига берилган муаммони атрофлича таҳлил қилиб, ўз мулоҳазаларини тавсия этилаётган схема бўйича тарқатмага ёзма баён қилади;

навбатдаги босқичда барча гуруҳлар ўз тақдимотларини ўтказадилар. Шундан сўнг, тренер томонидан таҳлиллар умумлаштирилади, мавзу яқунланади.

Namuna:

Педагогик имидж ва компетентлик					
Педагог ва ўқувчи муносабати		Педагогик Компетентлик		Педагог имиджи	
афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги	афзаллиги	камчилиги

Хулоса:

“FSMU” metodi

Metodning maqsadi: Mazkur metod ishtirokchilardagi umumiy fikrlardan xususiy xulosalar chiqarish, taqqoslash, qiyoslash orqali axborotni o'zlashtirish, xulosalash, shuningdek, mustaqil ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Mazkur metoddan barcha dars mashg'ulotlarida, mustahkamlashda, o'tilgan mavzuni so'rashda, uyga vazifa berishda foydalanish tavsiya etiladi.

Metodni amalga oshirish tartibi: - qatnashchilarga mavzuga oid bo'lgan yakuniy xulosa yoki g'oya taklif etiladi; - har bir ishtirokchiga FSMU metodining bosqichlari yozilgan qog'ozlarni tarqatiladi:

Ф	• фикрингизни баён этинг
С	• фикрингизни баёнига сабаб кўрсатинг
М	• кўрсатган сабабингизни исботлаб мисол келтиринг
У	• фикрингизни умумлаштиринг

- ishtirokchilarning munosabatlari individual yoki guruhiiy tartibda taqdimot qilinadi.

FSMU tahlili qatnashchilarda kasbiy-nazariy bilimlarni amaliy mashqlar va mavjud tajribalar asosida tezroq va muvaffaqiyatli o'zlashtirilishiga asos bo'ladi.

“Assesment” metodi

Metodning maqsadi: mazkur metod ta'lim oluvchilarning bilim darajasini baholash, nazorat qilish, o'zlashtirish ko'rsatkichi va amaliy ko'nikmalarini tekshirishga yo'naltirilgan. Mazkur texnika orqali ta'lim oluvchilarning bilish faoliyati turli yo'nalishlar (test, amaliy ko'nikmalar, muammoli vaziyatlar mashqi, qiyosiy tahlil, simptomlarni aniqlash) bo'yicha tashxis qilinadi va baholanadi.

Metodni amalga oshirish tartibi: “Assesment” lardan ona tili va o'qish savodxonligi darslarida o'quvchilarning mavjud bilim darajasini o'rganishda, yangi ma'lumotlarni bayon qilishda, ma'lumotlarni o'zlashtirish darajasini baholash, shuningdek, o'z-o'zini baholash maqsadida individual shaklda foydalanishda, og'zaki bog'lanishli nutqini rivojlantirishda tavsiya etiladi. Shuningdek, o'qituvchining ijodiy yondashuvi hamda o'quv maqsadlaridan kelib chiqib, assesmentga qo'shimcha topshiriqlarni kiritish mumkin. **Namuna.** Har bir katakdagi to'g'ri javob 5 ball yoki 1-5 balgacha baholanishi mumkin.

Kompetensiya turlarini belgilang

- Kasbiy, maxsus, umummadaniy

<p>Test Kompetensiya turlarini belgilang</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kasbiy, maxsus, umummadaniy • Maxsus, didaktik, amaliy • Kasbiy, maxsus, umummadaniy, shaxsiy 	<p>Qiyosiy tahlil</p> <ul style="list-style-type: none"> • Pedagogik qobiliyat turlarini tahlil qiling?
<p>Tushuncha tahlili</p> <ul style="list-style-type: none"> • Imidj, pedagogik kreativlik... 	<p>Amaliy ko'nikma</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ta'lim sifatini oshirishda pedagogik texnologiyalarning ahamiyati?

XULOSA

Interfaol usullar yangi materialni yuqori sifatli o'zlashtirishga yordam beradi.

Shuning uchun maktabda o'qitishning innovatsion usullari bolalarda kognitiv qiziqishni rivojlantirishga yordam beradi, o'rganilayotgan materialni tizimlashtirish va umumlashtirishga, muhokama qilish va bahslashishga o'rgatadi. O'zlashtirilgan bilimlarni idrok etish va qayta ishlash orqali o'quvchilar ularni amaliyotda qo'llash ko'nikmalariga ega bo'ladilar, muloqot tajribasiga ega bo'ladilar. Shubhasiz, innovatsion o'qitish usullari an'anaviy usullardan afzalliklarga ega, chunki ular bolaning rivojlanishiga hissa qo'shadi, uni bilish va qaror qabul qilishda mustaqillikka o'rgatadi hamda bog'lanishli nutqini rivojlantiradi.

REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. "Harakatlar strategiyasi" 2017-2021 yillarga mo'ljallangan besh ustuvor yo'nalishi. – T.: G'ofur G'ulom. 2017 yil. g.s. 136
2. Ishmuhammedov R.J. Innovatsion texnologiyalar yordamida ta'lim samaradorligini oshirish yo'llari. Toshkent.: 2005 yil
3. Xudoyqulov X.J. Pedagogik texnologiya ta'lim samaradorligining asosidir. Toshkent. Navro'z. 2012 yil
4. Sibirskaya M.P. Профессиональное обучение: Педагогические технологии. – Санкт-Петербург. 2002 г.
5. Qosimova K., Matjonov S., G'ulomova X., Yo'ldosheva Sh., Sariyev Sh., Ona tili o'qitish metodikasi, – T.: Noshir, 2014, 352-b.
6. Ibragimova G.N. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. I Monografiya. - T.: «Fan va texnologiyalar», 2016. -77-b.
7. Mochalova N.M. Maktabning metodik ishini tashkil etishning innovatsion yondashuvlari: O'quv qo'llanma. - Ufa, 2002. - 86 bet
8. Slastenin V.A., Podimova L.S. Pedagogika: innovatsion faoliyat. - M., 1997
9. Panfilova A.P. Innovatsion pedagogik texnologiyalar: Faol o'rganish: Oliy o'quv yurtlari talabalari uchun darslik / A.P. Panfilov. - M., Akademiya, 2009 y.